

שיעור הגאון רבי מיכל זילבר שליט"א

פרשת עקב תשע"ה

נחש שרף ועקרב וצמאון

נתרם ע"י ידידנו הנכבד הרב שלמה פרידמן שליט"א מירושלים עיה"ק

לע"נ אביו הרב דוב בערל בן הרב שלמה יהודה ז"ל, נלב"ע כ"א אב ת.נ.צ.ב.ה.

שרצה לעקור את הכל התורה והמצות. צמאון, מלכות אדום, דאין רעב ללחם ולא צמא למים, כי אם לשמוע את דבר ה'". והלא דבר הוא להתבונן בשייכות הדברים, למה נרמזו הד' גלויות בזה הפסוק שמזכיר המתנות טובות שניתנו לישראל במדבר. וכבר נתעורר בזה בספר נזר הקודש פ' לך לך, "המקרא הזה נאמר בענין המדבר, דכתי' המוליכך במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב צמאון אשר אין בו מים וא"כ מה ענין רמז מלכויות לשם".

וכתב הנזר הקודש, "ואמנם הדבר מבואר על פי מה שאמרו בזוהר תרומה (קנז) ובשאר דוכתי, ותוכן הדבר, כי המדבר שהוא מקום חרב ושם, הוא משכן ומדור למזיקים וחיות רעות הנמשכים משורש הרע, ויש שם ד' מדריגות, נחש עקרב שרף וצימאון שהם כמדרגת הד' מלכויות עכו"ם, וזה היה כל תכלית הליכת ישראל במדבר, לטהר אויר המדבר בכח התורה והמצות, להעביר ממשלת זדון מן הארץ, ואלמלא עמדו הם בנסיון לא הוצרכו עוד למירוק הגלות, אבל כיון שחטאו במדבר נתחייבו חובת גלות בד' המלכויות, ולכן לעת הקץ, שוב יוליכנו ד' במדבר העמים מ' יום לטהר אויר המדבר לגמרי, בצירוף מה שנטהר כבר קצתו ביוצאי מצרים, וממילא לכך נרמזו הד' מלכויות באלו הד' לשונות של נחש ועקרב שרף וצימאון שוכני המדבר להורות כל זה".

נתבאר לן מדברי הרב נזר הקודש, דשורש כל הד' גלויות מישך שייכי לאותו בחינת הרע נחש שרף ועקרב ששכן במדבר, וכיון שחטאו ישראל לא זכו לבררם כולם, ולעתיד לבא יגלו ישראל עוד מ' יום לתקן כל בחינות המדבר¹. ואם כן בזו התוכחה שהוכיח משה רבינו את ישראל, שיזכרו חסדי המקום "המוליכך במדבר נחש שרף ועקרב צמאון אשר אין בו מים", נרמזו תוכחה נוספת באהבה מסותרת, שהקב"ה הכין להם כדי סיפוקם להכניע שורש כל הקליפות שהיו במדבר וביחוד באלו הד' מלכויות, וע"י חטאם גרמו שלא יתקנו כל בחינות הגלות בד' מלכויות, והוצרכו לגלות עוד ד'

בתחילת השיעור נזכיר את הרב יעקב המר זצ"ל ממייסדי הבית הכנסת, שהיום היארציט שלו, ויהיה השיעור לעילוי נשמתו.

(א) משה רבינו מזהיר את ישראל (דברים ח, יא-יח), 'השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך וגו', המוליכך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים המוציא לך מים מצור החלמיש, המאכלך מן במדבר אשר לא ידעון אבתיך למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באחריתך". בפשטות יש לבאר כוונת התוכחה הזאת, על פי דברי הגמ' בתענית (ט, א), "רבי יוסי ברבי יהודה אומר, שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל אלו הן, משה ואהרן ומרים, ושלש מתנות טובות ניתנו על ידם, ואלו הן באר וענן ומן, באר בזכות מרים, עמוד ענן בזכות אהרן, מן בזכות משה". והוא שאמר להם משה, "המוליכך במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב", הוא זכותיה דענני הכבוד, כמו שהזכיר רש"י עה"פ (במדבר י, לד), "וענן ה' עליהם יומם - שבעה עננים כתובים במסעיהם, ארבע מד' רוחות ואחד למעלה ואחד למטה ואחד לפניהם מנמיך את הגבוה ומגביה את הנמוך והורג נחשים ועקרבים". והמשיך ואמר "המוציא לך מים מצור החלמיש", זהו בארה של מרים, והזכיר גם מתנת המן שבאה בזכותו של משה "המאכלך מן במדבר". והזכיר גם בדרך השלילה, היינו כמה היו ישראל סובלים לולי ההטבה, דעל ידי מתנת העננים נמנעו מנשיכת "שרף ועקרב", ועל ידי שהוציא מים מצור החלמיש נמנעו ה"צמאון אשר אין בו מים". והוא החסד הגדול שכללו המגיד (הגש"פ) ואמר, "ספק צרכינו במדבר ארבעים שנה".

עוד מצינו במדרש (ב"ר מד, יז), "נחש זו בבל, שרף זו מדי, עקרב זה יון". ובמדרש תהלים (מזמור סג) מבואר, דצמאון אשר אין בו מים, מרמז על מלכות אדום מלכות הרשעה. וכן כתב הבעל הטורים ברמיזת קדשו, "נחש שרף ועקרב וצמאון - בגימטריא בכשדים בפרס במקדון ובשעיר". וכן כתב גם מהרש"ו בספר הליקוטים, עה"פ "נחש שרף ועקרב - דע כי ד' קליפות הם, ס"מ ונעמה, ס"מ ולילית. והם, הד' הנזכרים כאן. והם כנגד ד' דגלים, כי במקום קדושת ד' דגלים, לא היה להם כח להזיק. גם הם כנגד הצלם דנבוכדנצר, נחש גלות מצרים, התנין הגדול. שרף, מלכות מדי, והוא המן. עקרב ליון

¹ ולכאורה הכונה באלו הארבעים יום, כי בחטא המרגלים קלקלו בארבעים יום יום לשנה יום לשנה, ועתה יבוא התיקון על ידי ארבעים יום חדשים במדבר כנגדם לתקנם.

שמצינו בגמ' פסחים (ק"ב, ב), שפגש באחד מראשי המזיקים "אגרת בת מחלת", - "אמרה ליה אי לא דמכרזן עלך ברקיע, הזהרו בחנינא ו'בתורתו' סכנתך", ומוכח להדיא דהמזיק לא יכל לפגוע בו רק בגלל כח התורה דיליה ולא בגלל כח התפילה דיליה.

והנה ארץ צמאה נקראת בכתוב "ארץ ציה", כמו שנאמר (תהלים סג, ב), "אלהים אלי אתה אשחרך צמאה לך נפשי כמה לך בשרי בארץ ציה ועיף בלי מים". מאידך מצינו בפרקי שירה, "ציה אומרת, אור זרע לצדיק ולישרי לב שמחה", ופירש המבי"ט, "ציה אומרת גם צפור וגו' - הצפור שאין לה בעלים שישכינו אותה, היא משתדלת ומוצאה בית לשכון, ועושה בצורה דרור קן לה, שיודעת שיהיו לה ביצים ואפרוחים, וכל שכן האיש הנלבב שאף על פי שיש לו בית לדור בו, צריך להשתדל להיות לו בית מיוחד להתפלל בו, והיא תהיה ידידות לו, כדי שאמר למעלה מה ידידות משכנותיך וגו', לבי ובשרי ירננו אל אל חי, ועל זה אמר היכן ירננו אל מזבחותיך ה' צבאות". ומשמע מינה דיש גם צפור דרור שאין לה בית הקרויה "ציה", והיא משתדלת למצוא בית לשכון בו.

אמנם עיין בפירוש על פרקי שירה "שפתי רננות" לחכם ר' גמליאל מוסליניצ'י שכתב, "הנה אנכי ראיתי מתוך דברי הרב ר' משה מטראני ז"ל כאלו מסתבר ליה דציה הוא עוף, אמנם מר אבא ז"ל פירשו מלשון ארץ ציה. ונראין דבריו, כי עדיין להרב ר' משה ז"ל, היינו צריכים למודעי מהו העוף הזה, ואולי כי הביאו להרב ז"ל לפרש הכי, משום שלא מצא בגרסתו שירה לצפור, והשירה הזאת נראית מכוונת אל הצפור, ועל כן אפשר דמשתמע ליה הכי. אבל הנכון שדעתו ז"ל, שכונת התנא דקתני ציה כלומר הצפור השוכן בציה, כמו לפניו יכרעו ציים, נפגשו ציים שכולם לשון מהשוכנים בציים", עיי"ש בדבריו.

וא"כ לדברי ר' גמליאל מוסליניצ'י, תבוא הודאת הצפור "גם צפור מצאה בית ודרור קן לה", על שזוכה להקים קן צפור אפילו בארץ ציה וצלמות. ובאמת כל אדם צריך לקדש דירתו שתהיה מקום משכן לשכינה, הוא שאמר התנא (אבות פ"א מ"ד-ה), "יוסי בן יועזר איש צרדה אומר, יהי ביתך בית ועד לחכמים, והוי מתאבק בעפר רגליהם, והוי שותה בצמא את דבריהם, יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר, יהי ביתך פתוח לרוחה, ויהיו עניים בני ביתך". וביארנו בזה, דהאדם צריך לקדש את ביתו שיהיה מוכן להתקדש בג' עמודי העולם, "בית ועד לחכמים" בשביל "עמוד התורה", "יהי ביתך פתוח לרוחה, ויהיו עניים בני ביתך", בשביל עמוד הגמילות חסדים, וכמו שביאר הרע"ב, "פתוח לרוחה - כביתו של אברהם אבינו ע"ה, שהיה פתוח לארבע רוחות העולם. כדי שלא יצטרכו

(ב) ומה שרמז מלכות אדום בלשון "צמאון" דוקא, אפשר לבאר על פי דברי הגמ' בשבת (קל"ה, ב), "תנו רבנן כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה אמרו עתידה תורה שתשתכח מישראל, שנאמר הנה ימים באים נאם ה' אלהים, והשלחתי רעב בארץ, לא רעב ללחם ולא צמא למים, כי אם לשמוע את דברי ה', וכתוב ונעו מים עד ים ומצפון ועד מזרח ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו, דבר ה' זו הלכה, דבר ה' זה הקץ, דבר ה' זו נבואה". והרי שלפני ביאת המשיח שאז יתגבר ביותר שליטת מלכות הרשעה זו מלכות אדום, יתגבר צמאון גדול לדבר ה', וזה הצמאון יבוא מכח שליטתו של עשו הרשע, וכמו שאמרו חז"ל (ב"ר סה, כ), "הקול קול יעקב, בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידים ידי עשו, ואם לאו הידים ידי עשו". ואם באותו הזמן יהיה צמאון לתורה, על כרחך שיהיה זה מכח שליטת הידים של עשו הרשע.

עוד יש לציין לדברי הספר בעלי ברית אברם למהר"א אזולאי (פ"ר עקב בהגה) שכתב, "שמעתי משם החכם כמהר"ר י"ט צהלון ז"ל, שיובן ע"ד חז"ל בגמ' (ירושלמי ברכות פ"ה ה"א), שמי שנשכו הערוד, אם הערוד יקדים למים ימות הנשך, ובאותו החסיד², המציא הא-ל ית' לפניו מעין מים ונצל, וזהו שאומר הפסוק שהמדבר היה מקום נחש שרף, והוא מקום צמאון, כדי שלא יקדים הערוד למקום המים, אבל לך המוציא לך מים מצור וגו', כדי שיהיה לך מוכן לקדום אליו". והרי דבכח המים אין מתגברים רק על הצמאון שמרמז על שליטת עשו רשיעא, אלא גם על הנחש שרף ועקרב מתגברים בכח המים, ע"י שזוכה להקדים עצמו אל המים בכח נשיכתו. ואלו המים מרמזים על מי התורה, כמו שהבאנו מדברי חז"ל שהצמאון מרמז על הצמאון לדבר ה'. וכל הקליפות שהיו שולטות במדבר היו נאחזות בזה הצמאון לדבר ה', אלא שהקב"ה הואיל להמציא לנו מים היא התורה שנתנה לנו בסיני, וכל הקליפות היו מתבטלים אגב מי התורה שהיו נובעים במדבר.

וכבר הזכרנו בפרשת פנחס השתא, שרבי חנינא בן דוסא היה מלומד בנסים, ועליו מצינו בריהטת חז"ל (ברכות לד, ב) "שהיה מתפלל על החולים ואומר זה חי וזה מת". אבל עיקר כוחו היה בגלל התורה שלו ולא בגלל התפילה שלו, וכמו

² בגמ' ברכות (לג, א), 'תנו רבנן מעשה במקום אחד שהיה ערוד והיה מזיק את הבריות באו והודיעו לו לרבי חנינא בן דוסא אמר להם הראו לי את חורו הראוהו את חורו נתן עקבו על פי החור יצא ונשכו ומת אותו ערוד, נטלו על כתפו והביאו לבית המדרש, אמר להם ראו בני אין ערוד ממית אלא החטא ממית, באותה שעה אמרו אוי לו לאדם שפגע בו ערוד ואוי לו לערוד שפגע בו רבי חנינא בן דוסא'. ועיין בפירש"י שהביא מהלכות גדולות את דברי הירושלמי שנעשה לו נס שנברא לו מעיין שם.

ראויים, הייתם הולכים בטח אפילו במקום שהיה מדבר מזמן בריאתו, וכמו שנאמר "המוליכך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים המוציא לך מים מצור החלמיש, המאכלך מן במדבר אשר לא ידעון אבתיך למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באחריתך". אבל אם חס ושלום לא תשימו על לב ושכחתם מצוות אלקיכם, יתכן שגם ארץ ישוב יהפוך לארץ מדבר, ואפילו במקום ישוב לא תמצאו מים "מרעת יושבי בה". ולכך הזהירים (דברים ה, יא-ט), "השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך לבלתי שמר מצותיו ומשפטיו וחקותיו אשר אנכי מצוך היום, פן תאכל ושבעת ובתים טבים תבנה וישבת, ובקרך וצאנך ירבין וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה, ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים".

ג) ועיין עוד בספר פרקי שירה שם שכתב, "והנה הנכון, כי הציה הזאת על ירושלים אתמר, כי היא נקראת ציה כדכתב רש"י ז"ל עה"פ ישושום מדבר וציה והוא מדברי חז"ל, וקרוב לשמוע להיותה חתומה בשם י-ה הוא השם בלתי שלם כממשמש ובא עד זמן הגאולה, שאז תהיה נקראת בשם שלום כדכתיב בסוף יחזקאל, ושם העיר מיום הוי"ה שמה. ונוסף על זה, הרי ציה הוא נמי ציון כדכתיב כחרב בציון והוא שם ציון עיר רצה, והדבר ידוע כי בחרבן מעוף השמים עד בהמה נדדו הלכו, וכדאוקימו רז"ל (שבת קמה, ב) על האי קרא, [נ"ב שנה לא עבר איש ביהודה וכו'] בהמ"ה בגימטריא נ"ב ועל הבטחתה שתחזור לישובה, היא משבחת גם צפור מצאה בית ודרור קן לה, כי כולם יחד יחזרו ויקבעו דירתן שם כדי להיותם מוכנים להקריב את בניהם על מזבח ה' צבאות להיות אלקותו ומלכותו מכונה על ירושלים עיר הקודש".

וא"כ נתבאר לן מפירוש הרב פרקי שירה, דירושלים בעת חורבנה קרויה "ציה" מטעם אחר, על שם שאין לה רק חצי השם, אבל לע"ל יקרא שמה בשם שלם וכמו שאמר בישעיה "ושם העיר מיום הוי"ה שמה". ולדבריו מיושב היטב למה דוקא מלכות אדום הם הגורמים הצמאון הגדול, והם ניהו המתנגדים ביותר לישובה של ירושלים, דהרי כל זמן קיומה של אדום נחסר כביכול הגילוי בשמו הגדול, וכמו שנאמר (שמות יז, טז) "כי יד על כס י-ה מלחמה לה' בעמלק מדר דר", ופירש"י מדברי חז"ל, "נשבע הקב"ה, שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כולו, וכשימחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם". ולכך בזמן הזה עת קיומה של מלכות אדום, נחסר גם משמה של ירושלים להקרא בשם י-ה בלבד, אבל לע"ל לכשימחה שמו של עמלק, וכנסת ישראל "ישושו על מפלתו של אדום" כמפורש ברש"י, הרי יתמלא שמו של הקב"ה, וגם שמה של ירושלים יתמלא, שתהיה נקראת "עיר הוי"ה".

האורחים להקיף למצוא הפתח". רק שלעמוד העבודה הוא עמוד התפילה אי אפשר לאדם לקדש את ביתו, כי הוא צריך לקבוע תפילתו עם הצבור בבית הכנסת, ואם הוא נמצא "בארץ ציה וצמאון" שאין שם בית הכנסת, הוא צריך להשתדל להקים מקום תפילה שיהיה לצבור היכן להתפלל, והוא שאומרת הצפור "גם צפור מצאה בית ודרור קן לה", דגם הצפור השוכנת בארץ ציה ושממה, משתדלת ומוצאה בית לשכון באלו הג' עמודי עולם תורה עבודה וגמילות חסדים.

גם המדבר יש לו פרק שירה, כמו שאמרו, "מדבר אומר - ישושום מדבר וציה", ואפשר דלזה המב"ט ביאר דשירת הציה הכונה לצפור הקרוי ציה, דאם נאמר דציה זה הכונה לארץ מדבר, א"כ כבר נזכר הציה בשירתו של המדבר, ולשם מה משורר שוב פעם. איברא דהרבה מן המפרשים מחלקים בין ארץ מדבר לארץ ציה, דארץ ציה היא ארץ שממה וחורבן יותר מארץ מדבר. כן פירש המלבי"ם בישעיה שם (לה, א), "יש הבדל בין מדבר וציה וערבה, המדבר אינו ראוי לזריעה מצד עצמו, והציה אינו ראוי לזריעה מצד חום השמש הבוער שם מלמעלה". ולפי זה מובן שהציה הוא פרוע במאד מאד טפי ממדבר, יען כי הוא חרב ושמש ארץ מלחה ולא תשב. גם היעב"ץ פירש, "ציה הוא מקום ששם משכן חיות רעות ומזיקין, כמו שנאמר אל ארץ ציה ושממה ורבעו שם ציים וגו', וציה זאת ארץ ישראל שממה ע"י האויבים ושומוהו למדבר וציה, אז אור זרוע לצדיק ונושע, ואז מלאה זו חריבה זו, וזהו ולישרי לב שמחה שמחה לצדיק עשות משפט ישמח צדיק כי חזה נקם".

עוד זאת יש לידע, דלא כל ארץ ציה וארץ מדבר נועדו להיות כן מטבע בריאתם, כדחזינן ממה שנאמר בתהילים (קז, לג-לה) "ישם נהרות למדבר ומצאי מים לצמאון, ארץ פרי למלחה מרעת יושבי בה, ישם מדבר לאגם מים וארץ ציה למצאי מים", ומשמע דזה המדבר והציה היו מתחילה אגם מים ומוצאי מים, רק שמרעת יושביה נעשתה לארץ מדבר ושממה, ולכשיחזרו בתשובה יחזירו להיות ארץ מוצאי מים. כן מצינו גם בהך קרא בישעיה (לה, א), "ישושום מדבר וציה ותגל ערבה ותפרח כחבצלת", ופירש"י "מדבר וציה - ירושלים הקרויה ציה, וציון הקרויה מדבר, הן ישושו על מפלתם של גבורי שער ובצרה". וירושלים וציון ודאי הם מקומות ישוב, כמו שנאמר "אשר עיני ה' אלקיך במראשית השנה עד אחרית השנה", רק שרעת יושביה גרמו שתהיה ארץ ציון כארץ מלחה, ועל זה אנו ממתניים עדי יבוא לציון גואל, "וישם מדבר לאגם מים וארץ ציה למוצאי מים".

והוא שאמר להם משה לישראל, הביטו וראו, כשהייתם

היסוד בה", ופירש"י, "ערו ערו - לשון חורבן", וכן פירש הרד"ק, "זכור ה' לבני אדם את יום ירושלם, יום חורבן ירושלים, שהיו אומרים אלו לאלו, ערו ערו עד היסוד בה, כלומר, החריבו והפילו בנין ירושלם, עד שתגלו היסוד אשר בה".

לכך הקליפה של אדם הוא גדר אותו "צמאון אין מים", שאי אפשר למצוא את דבר ה', בגלל שהם מחזרים להחריב את הבית המקדש שהוא מקום התגלות השכינה עד היסוד "שלא יזכר שם ישראל עוד" ח"ו, מאידך הצפור הנמצאת בארץ ציה מבקשת ואומרת "גם צפור מצאה בית ודרור קן לה", שישב להבנות המקדש שגבהו מאה אמה, ויגאלו גם ישראל "בקומה זקופה", וכמו שנאמר בברכות דפר' בחוקתי (ויקרא כו, יג) "ואשבר מטת עלכם ואולך אתכם קוממיות", ופירש"י "בקומה זקופה", ואמרו חז"ל בגמ' בבא בתרא (נה, א), "ואולך אתכם קוממיות, רבי מאיר אומר מאתים אמה כשתי קומות של אדם הראשון, רבי יהודה אומר מאה אמה כנגד היכל וכתליו שנאמר אשר בנינו כנטיעים מגודלים בנעוריהם בנותינו כזויות היכל".

והוא שאמר הכתוב, "המוליכך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים". דעתה בזמן החורבן ארץ ישראל נעשתה להיות "ארץ פרי למלחמה מרעת יושבי בה". אלא שלעתיד לבא יחזור ויגאלנו, אזי יהיה "ארץ ציה למוצאי מים", ויהיה זה בזכות הצמאון לדבר ה' בזכות ריבוי הלימוד ועסק התורה, דבכח התורה נזכה לקומה זקופה, ובכח התורה נזכה להכרית כוחו של אדם, והעת גרמא דווקא באלו השבועות דשבעה דנחמתא להתחזק הרבה בעסק התורה, למהר חיש ביאת גואלנו.

(ד) עוד פירש בספר פרקי שירה שם, "ציה אית ליה יניקה בגיהנם שנקרא ציה, ולכן הוא כ"כ חרב ושם, שאפילו עופות השמים נדים הם ובורחים משם, על שאינם מוצאים בו שום פרנסה, יען כי מההוא אתר דבאטמרותא עתיד למתקנא, משום הכי ההוא אתר דבאתגליא נמי מימלא אתתקן, ואז גם הוא יהיה בנוי ומיושב, ולא די שיתישב מבני אדם אלא אפי' הצפורים והעופות הבורחים עכשיו משם, אז יבקשו לקבוע דירתם בתוכן, ולא הצפורים המדבריות לבד אלא גם הצפורים הטהורים הבייתיות נמי יקוננו שם, וזהו שאומר בשירתו גם צפור מצאה בית ודרור קן לה, דהיינו הצפורים הטהורות והדרור שאינם מקננים אלא בבתי" ובישוב יקוננו שם, וכל זה לתקנת הקרבנות והכנתם כדי שיהיו זוכים להעשות מהם קרבן כבתחילה, והיינו דאמר אשר שתה אפרוחיה את מזבחתיך ד' צבקות מלכי ואלקיי".

לדרך זו, "ארץ ציה וצלמות" מכוון על הגיהנם, דעתה

וזה הוא עומק רמיזת הבעל הטורים בדרש הכתוב (בראשית כז מו) שאמרה רבקה ליעקב, "קצתי בחיי מפני בנות חת", וכתב הבעל הטורים, "קצתי בחיי - קו"ף קטנה, שראתה שעתיד להחריב הבית שגובהו ק' אמה. וקו"ף של ודרור קן לה (תהלים פד, ד) גדולה, שבקש דוד על ההיכל שגובהו ק' אמה שלא יחרב". דהמקדש נרמז בזו שירת דוד המלך על הצפור דרור העומדת בארץ ישראל שעתה בזמן הגלות היא נדמית לארץ ציה, ומבקשת מיוצר מפעלה "ודרור קן לה", שיבנה לה ביתה במהרה.

ואפשר שרמז במה שדוקא דוד ביקש על זה, דדוד המלך הכין "ברזל לאין ספור", ועיין בספרנו בים דרך על ההפטרות (שמות מאמר לח) שהארכנו להביא מדברי האהבת יונתן, בטעם שדוד המלך הכין ברזל לבנין הבית, אבל למעשה שלמה המלך לא השתמש בברזל, וביותר יקשה שבמדרש סוף פר' תרומה (לה, ה), אמרו "וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכסף ונחשת וכו', אבל ברזל אין כתיב כאן לא במקדש ולא במשכן למה, שנמשל בו אדם שהחריבו בהמ"ק ללמדך שמכל המלכיות יקבל הקב"ה דורון לעתיד לבא חוץ מאדם", והלא דבר הוא להבין מפני מה הכין דוד המלך ע"ה ברזל אם לבסוף לא השתמשו בו, ומבאר האהבת יונתן, "לפי דברזל הוא רמז על עשו, כמו שנאמר על חרבך תחיה, והוא עתיד להחריב בית המקדש לא יאות להמחבל להיות מתקן, ואולם כל זה אם הוא עתיד להיחרב אז אסור ליקח כלום מן המחרב, אכן אם הוא בנין עדי עד אין איסור כלל בברזל, כי לא יבוא שם עוד ערל וטמא, ולזאת הסיבה הכין דוד ברזל לרוב, יען אילו בנה דוד את המקדש בעצמו לא נחרב מעולם, והעד על זה השערים שעשה דוד בעצמו לכך טבעו בארץ שעריה"³.

ואם כן שפיר קאמר הבעל הטורים, דדוקא דוד המלך מבקש על הבית שלא יחרב, כי דוד המלך מצד עצמו היה לו את הכח לבנות הבית באופן שלא יחרב לעולם, ולכך היה עומד ומבקש על הבית שלא יחרב. מאידך מלכות אדם הם ניהו השמחים על מפלת ירושלים, כמו שנאמר (תהלים קלז, ז), "זכר ה' לבני אדם את יום ירושלם האמרים ערו ערו עד

³ והבאנו שם מדברי המדרש שהביא הפרישה בח' מילה (סי' רסד אות ז), "מצוה מן המובחר למול בברזל שכך הובטח לברזל ביום שנבקע הכובע של ברזל שהיה בראשו של גלית בפני דוד". הרי שדוד תיקן הברזל להכניסו אל הקדושה שישמש הברזל לסכין של מילה. וביארנו שם דלזה אמר דוד "שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב", שלל רב הוא ממה ששוללים מן השונא, ודוד המלך שמח על שמצא שלל רב הוא חלקו של אדם ששלל ממנו כח הברזל שהוא כח השפיות דמים שלו. אלא שהקב"ה א"ל (דה"א כב, ח) "דם לרוב שפכת ומלחמות גדולות עשית לא תבנה בית לשמי כי דמים רבים שפכת ארצה לפני", והרי שנמנע מדוד המלך בנין בית המקדש משום שהיה אדמוני שופך דמים והיינו שעדיין לא הגיע הזמן של תיקון הברזל שיוכל להיכנס אל הקדושה לבנות ממנו המקדש ועיין

בהרהור. וזה לא יכיר בהם אלא הקב"ה, ויש רשעים שמהרהרים בתשובה עם דכדוכה של נפש, ולא נגלו תעלומות לבם רק להקב"ה. והנה מלאך אכזרי ישולח בהם כדי להורידם לבאר שחת, ואלה הראשונים אין שטן ופגע רע, אכן הצור תמים פעלו, מוריד שאול הצדיקים שיש להם מחשבות און, וכדי שלא לביישם, גוזר עליהם להעלות משם אותם שהרהרו תשובה בלבם. וזהו פירוש הפסוק ה' ממית לצדיק, ומחיה ניצוצות טהרה על ידו, כמש"ל, ומוריד הצדיק לשאול, ויעל, להעלות לרשע שצפצף בתשובה, והבן⁴.

ומיושב היטב טעם שירת הציה המבקשת ואומרת "אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה", דזאת הציה מכוון על הגיהנם שהוא עתה מקום ציה וצלמות, אבל מעיקר בריאתו נאמר בו "טוב" אם מפני שעל ידו נטהרים בני אדם מעוונותיהם, אם מפני שעתיד לחזור לגבולות הגן עדן, ועל זה הוא מבקש ואומר "אור זרוע לצדיק", שהצדיקים ירדו בו להוציא נשמות הרשעים ממנו ובזה יושלם כבר תיקונו ואז יהיה "לישרי לב שמחה". והוא שרמז הכתוב "המוצא לך מים מצור חלמיש, דצור חלמיש" הם אבנים שיש בתוכם אש מוטמן, אבל הקב"ה מוציא מתוכם מים לצנן אש הגיהנם בכח הצדיקים המעלים נשמות הרשעים משם.

וזו היא שירת הציה האומרת "גם צפור מצאה בית ודרור קן לה, אשר שתה אפרוחיה את מזבחותיה", דכמה שבזמן הגלות המצב קשה, אם משום שארץ ישראל נעשתה כמקום ציה וצלמות, אם מפני אש הגיהנם הבוהר והוא מקום ציה וצלמות, הקב"ה עתיד להפריח השממה ולבנות לנו המקדש במהרה בימינו, ולהאיר עלינו באור הגאולה, וזה יהיה באופן של הכונה הנסתרת בפסוק "אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה", וכמבואר באר"י הק' בענין תפילת כל נדרי, שזה מכוון על תיבות קר"ע שט"ן, שהקב"ה במהרה יקרה הקליפה להוציא מידה את הניצוצות הקדושה החבויים בתוכה, ואזי נזכה לילך במהרה המדברה, לכלות משם את כל כוחות הרע "נחש שרף עקרב וצמאון" שעדיין לא נתבררו משם.

השעור מתקיים מדי שבוע ביום רביעי בשעה 9.30 בביהמ"ד שבט
הלוי רח' אהלי יוסף 17 ירושלים © כל הזכויות שמורות
לפרטים והנצחות "מכון בים דרך" טל: 5401167 - 02

בזמן הזה הוא חרב ושמש, אבל לע"ל הוא עתיד להתיישב, ועל זו הטעם אומרת הציה "אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה". ונראה לבאר על פי דברי המדרש (ב"ר ד, ו), "למה אין כתיב בשני כי טוב, רבי יוחנן תני לה בשם רבי יוסי ב"ר חלפתא, שבו נבראת גיהנם, שנא' (ישעיה ל) כי ערוך מאתמול תפתה, יום שיש בו אתמול ואין בו שלשום". וכן הוא בגמ' פסחים (נד, א), "ואמר רבי בנאה בריה דרבי עולא מפני מה לא נאמר כי טוב בשני בשבת, מפני שנברא בו אור של גיהנם, ואמר רבי אלעזר אף על פי שלא נאמר בו כי טוב חזר וכללו בששי, שנאמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד".

ועיין בפירוש נזר הקודש על המדרש שם דכתב, "וכן הוא לקמן פרשה ט, "והנה טוב זה גן עדן מאד זה גיהנם, שעל ידי הגיהנם הבריות פורשין מדרכי עבירה. וצ"ל דמכל מקום בשני לא נאמר כי טוב, בהיותו מכל מקום רע מצד עצמו, ועוד שאז לא נברא אדם, אבל בו' שנברא אדם וחטא והמשיך עליו ועל זרעו היצר הרע, מאז נקרא הגיהנם טוב שעל ידו פורשים מדרכי עבירה וגם אחר שבאו לידי עבירה הגיהנם ממרק זוהמת העון מן הנשמה לטהרה לגן עדן כמבואר בזה"ק פר' ויקהל, ומהאי טעמא דוקא בששי נקרא גיהנם טוב, על פי הנודע (רמב"ן בפר' ויכולו), כי יום הששי מכוון כלפי אלף הששי, אשר בו יהיה תיקון הנשמות בביאת משיח צדקנו וזמן תחיית המתים, וכהאי גוונא נמי משמע להדיא בזה"ק (מז, א), למ"ד והנה טוב מאד זו מלאך המות עיי"ש. ולפי מה שכתבו חכמי האמת דלעתיד לבא גם הגיהנם יוטהר ויתקדש בקדושת הגן עדן, להיות גם הוא נוסף על גבולי גן עדן כדכתיב, כי ערוך מאתמול תפתה גם הוא למלך הוכן, ניחא טפי הא דכתיב דוקא בששי והנה טוב מאד על הגיהנם, כי באלף הששי בזמן תחיית המתים מאז גם הגיהנם יתוקן בכי טוב להיות נוסף על גבולי גן עדן וכאמור".

ובהמשך דבריו כתב לבאר מה שאמרו בגמ' בפסחים שם, "ואור ידיה בערב שבת איברי, והתניא רבי יוסי אומר, אור שברא הקדוש ברוך הוא בשני בשבת אין לו כבייה לעולם, שנאמר ויצאו וראו בפגרי האנשים הפשעים בי, כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה". ומבאר הרב נזר הקודש, "ושמא י"ל לשיטתנו על פי מה שאמרו בזה"ק בכמה דוכתי, דיש ב' מיני גיהנם שאול ואבדון, שאול לרשעים שיש להם תיקון ואבדון לרשעים גמורים שאין להם תיקון לעולם, וא"כ י"ל דאבדון נברא בב' ולכך קאמר שאין לו כביה עולמית, ושאול שיש לו תיקון נברא בוי". ובמקור הדברים כן מבואר גם ברמ"ע מפאנו (עשרה מאמרות - מאמר חקור דין - חלק ה פרק ז) בארוכה, וכן מצינו בדברי האר"י בספר הליקוטים (שמואל א) עה"פ "מוריד שאול ויעל - הנה יש צדיקים שנכשלים בעבירה

⁴ ובזה מסביר האר"י הק' (לקוטי הש"ס - מסכת ברכות) א דברי ר' יוחנן בן זכאי שבכה לפני פטירתו "ואיני יודע באיזה דרך מוליכין אותי וגו'. פי' שהצדיקים הולכין לשאול כדי להעלות את הרשעים שהרהרו בתשובה". ועל זה היה בוכה שלא יוצרך לכך, וכן ביאר האלשיך הק' את הפסוק שביקש דוד המלך "לא תתן חסידך לראות שחת".